

kompozíció gipszmintája, amelyet egyetlen márványtömbből akarok kifaragni. Az ember és a gép egyre szorosabb kapcsolatát, kölcsönhatását és már-már valamiféle egységét próbáltam megfogalmazni egy másik többalakos kompozícióban, ami megvalósításakor követ egy ölmot kíván majd. Rezet használtam fel a Balaton mellé kerülő üvegszárnýú „Szitakötök”-höz. Igen, az üveget lehet komponálni fémmel...

O. J.

FEHÉR ISTVÁN

STRUKTURÁLIS VÁLTOZÁSOK SZEGED IPARÁBAN ÉS MUNKÁSSÁGÁBAN A FELSZABADULÁS UTÁN*

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével az emberiség fejlődési történetének egy új korszaka kezdődött, amelynek fő tartalmát és jellegzetességét napjainkban az adja meg, hogy a szocializmus világrendszeré vált, kiszélesedett és elmélyült a kapitalizmus általános válsága, az imperializmus klaszszikus gyarmati rendszere összeomlott, s az emberi társadalom a kapitalizmusból a szocializmusba való forradalmi átmenet szakaszában van. A szocialista világrendszer gazdasági, társadalmi, ideológiai, katonai megerősödése következtében egyre döntőbb befolyást gyakorol az emberiség fejlődésére.

A második világháború után végbemenő fenti objektív törvényszerűségek és folyamatok mind tőkés, mind pedig szocialista relációban — természetesen alapvetően ellentétes tendenciák és következmények alapján — jelentős változásokat eredményeztek az egyes országok gazdasági, társadalmi és osztálystruktúrájában. A fejlett tőkés országokban az állammonopolkapitalizmus megerősödése, az új tudományos, technikai forradalom kibontakozása, az integrációs folyamatok, s ezeknek a gazdaságra, a társadalomra, az egyes osztályokra és rétegekre gyakorolt hatása következtében — különösen az elmúlt tíz évben — a polgári közgazdászok, szociológusok egy részének figyelmét a strukturális változások elemzése felé fordították. Intenzív kutatás folyik ezen a téren például az USA-ban, Franciaországban, a Német Szövetségi Köztársaságban és Olaszországban. Szembetűnő jellegzetessége azonban az elemzések

alapján levont következtetéseknek, hogy ezeket a polgári ideológusok a tőkés társadalom védelmének szolgálatába igyekeznek állítani, s megpróbálják bizonyítani — a végbemenő objektív törvényszerűségekkel ellentétben — a tőkés társadalom „stabilitását”, az osztályok közötti antagonisztikus ellentétek „ki-egyenlítődesét, eltűnését”.

A marxista kutatók is érzékenyen reagálnak a tőkés világrendszeren belül végbemenő strukturális változásokra, s kutatási eredményeiket egyre több tudományos munkában teszik közzé. Ezzel kapcsolatban utalunk arra, hogy rendkívül hasznos és alkotó jellegű vita bontakozott ki az 1960—61-es évek folyamán a *Béke és Szocializmus*-ban — a nemzetközi kommunista mozgalom folyóiratában — azokról a szerkezeti változásokról, amelyek a tőkés országok munkásosztályaiban végbementek.

Természetes azonban, hogy a marxista kutatók döntő mértékben a szocialista országokban bekövetkezett szerkezeti átalakulások folyamatait vizsgálják. Az egyes szocialista országokban folyó ez irányú kutatás lényegét tekintve két alapvető kérdéskomplexumot érint: a szocialista társadalom strukturális modellje — absztraktabb, általánosítottabb következtetések levonása — és a szocializmus építése során a gazdasági, társadalmi, osztályviszonyokban és szerkezetben végbement tényleges változások elemzése, bemutatása, amelyek elsősorban — de nem kizárólagosan — a gyakorlat oldaláról közelítik meg a kérdést.

Ezzel kapcsolatban utalhatunk arra, hogy az 1966 szeptemberében a franciaországi Evianban megtartott VI. Nemzetközi Szociológiai Kongresszuson a marxista kutatók előadásai, a vi-

* A téma előadasként hangzott el a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója alkalmából a két szegedi egyetem által rendezett tudományos ülészakon, s megjelent a közös Actában.

táiban foglalkoztak a szocialista társadalom strukturális problémáival, és kifejtették nézeteiket a kérdés általános elméleti vonatkozásairól, ismertették főbb kutatási eredményeiket.¹ E problémakör bemutatásának külön fejezetet szentel a Moszkvában 1966 őszén, egy szerzői kollektíva munkája eredményeként megjelent *A tudományos kommunizmus alapjai* című könyv is.²

Hazai közgazdasági, szociológiai, történeti irodalmunkban is egyre tágabb teret nyer az ország szocialista fejlődése során bekövetkezett strukturális változásokkal foglalkozó, ezeket elemző és ismertető publikációs tevékenység. Megemlíthetjük itt — a teljesség igénye nélkül — Laczkó Miklós *Ipari munkásságunk összetételének alakulása 1867—1949* című kitűnő monográfiáját³, Hege-dús András *A szocialista társadalom strukturális modellje és a társadalmi rétegződés* című cikkét⁴, illetve *A szocialista társadalom struktúrájáról* című igen sok elméleti problémát érintő tanulmányát.⁵ Feltétlenül utalnunk kell Kulcsár Kálmán *A szociológiai gondolkodás története* című 1966-ban megjelent rendkívül alapos és sokoldalú munkájára, amit a Tiszatáj is ismertetett. Hivatkozhatunk továbbá Mód Aladárné *Társadalmunk szerkezetének alakulása* című cikkére, amely elsősorban az egyes osztályok, rétegek társadalmi mobilitásával, átrétegződésével kapcsolatban hívja fel egynéhány érdekes tendenciára a figyelmet.⁶

E kérdések előtérbe kerülését mutatja az is, hogy a marxizmus—leninizmus tanszékek 1964 januárjában tartott országos tudományos ülésszakán — a II. szekcióban — központi témaként foglalkoztak a magyar társadalom osztály-szerkezetének fejlődésével összefüggő problémákkal.

A strukturális változásokat kutató tudományos munka örvendetes fellendülése természetes következménye azoknak a hazánkban végbement objektív folyamatoknak, amelyeknek fő jellegzetességeire az MSZMP 1962 novemberében megtartott VIII. kongresszusa mutatott rá, megállapítva, hogy Magyarországon befejeződött a szocializmus alapjainak a lerakása, s ennek során minőségi változások mentek végbe a termelőerők fejlődésében, az új szocialista tulajdonviszonyok döntő mértékű uralkodóvá válásában, a társadalmi és osztályviszonyok formálódásában.

A strukturális változások országos relációban való vizsgálata mellett, fontos — a rész és egész dialektikája alapján —, hogy ezeket a folyamatokat egyes tájegységenként, országrészenként, me-

gyenként is elemezzük, megmutatva az azonosságok mellett a különbségeket is. Az ezeknek a kutatásoknak alapján levont következtetések egyrésztől lehetővé teszik a magyar társadalom sokrétűbb, a valóságnak megfelelőbb bemutatását, másrészt segítségül szolgálhatnak a szocializmus további építéséből következő feladatok tudományos megfogalmazásához.

Ahhoz, hogy a felszabadulás után Szegeden az iparban és a munkásságban végbement strukturális változások néhány jellemzőbb vonását bemutathassuk, feltétlenül szükséges röviden utalnunk — viszonyítási alapot teremtve ezzel — a város 1944 előtti helyzetére, jellegzetességeire.

A modern településtudomány, a statisztikával együtt, egy adott város jellegét meghatározó tényezők közül mindenekelőtt a népesség foglalkozás szerinti megoszlását tartja döntőnek, amelyet természetesen meghatároz a város gazdasági struktúrája. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint Szeged népességének 36,4%-a őstermelő, az ipari népesség 23,4%-ot tett ki.⁷ Miután a mezőgazdasággal foglalkozó népesség felülmúlja ugyan az iparforgalomban foglalkoztatottak számát, de az 50%-ot nem éri el, Szeged a felszabadulás előtt — mai fogalmaink szerint — a *relatív mezőgazdasági népességtöbbségű* városok kategóriájába tartozott.

A város gazdasági életére az erős mezőgazdasági jelleg nyomta rá bélyegét. Az ipar és kereskedelem jelentős mértékben Szeged, valamint az Alföld mezőgazdasági, vagy a mezőgazdasággal közvetlenül összefüggő terményei feldolgozására és szállítására alapozódott. Az ipar szerkezeti sajátosságai közül első helyen a könnyűipari jelleget kell hangsúlyoznunk, amelyen belül jelentős helyet foglalt el a *textilipar*, az *élelmiszeripar* és a *fajfeldolgozó ipar*. A gyár-
iparban 1938—39-ben a szegedi munkásság 51,63%-a dolgozott. Az ipar másik jellegzetessége a *kis és kézműipar* meglehetősen súlya. Közel 2800-ra tehető a különböző kisüzemek, műhelyek száma, ahol 1940-ben 5825 fő dolgozott, azaz a szegedi munkásságnak megközelítően a fele, 48,47%-a.⁸ Ez azt mutatja, hogy a szegedi munkásság struktúrájának fő jellegzetessége — a könnyűipari jelleg mellett — a *kisipari proletariátus* igen magas százalékos aránya. Továbbá szembetűnő vonása még, hogy a gyár-
ipari munkásságnak a *koncentráltági* foka igen alacsony, az 500 munkásnál többet foglalkoztató üzemekben a gyári munkásoknak csak 39,9%-a dolgozott. Ilyen jellegzetesség még az is, hogy a

felszabadulás előtt nagyon minimális a *szakképzett munkások* száma. A három juta-, len-, kendergyárban — ahol 1938—39-ben a gyáripari munkásság 45,9⁰/₀-a dolgozott — a szakmunkások aránya, az összes munkások százalékában: 8,06⁰/₀, a betanított munkásoké és napszámosoké: 91,93⁰/₀. A szakmai képzettség mellett figyelemmel kell lennünk a munkásság *nemek szerinti megoszlására* is. Szegeden 1938-ban a női munkások aránya 47⁰/₀ volt, ezzel szemben Budapesten — ahol az ország ipari proletariátusának nagyobb fele koncentráldott — ez az arány: 35,5⁰/₀.⁹

A felszabadulás után a szocialista forradalom eredményeként jelentős változások mentek végbe Szegeden is a termelőerők fejlődése, az új, szocialista tulajdonviszonyok kialakulása, a népesség és a kereső lakosság struktúrájában. Szembetűnő a változás a kereső és eltartott népesség arányának alakulásában. 1930-ban Szeged népességéből a keresők 50,5⁰/₀-ot, az eltartottak 49,5⁰/₀-ot foglaltak magukba. 1949-ben ez az arány 50,9⁰/₀, illetve 49,1⁰/₀, 1960-ban már a keresők a lakosság 60,4⁰/₀-át, az eltartottak 39,6⁰/₀-át adták.¹⁰ Ezzel Szeged a keresők viszonylatában 7,1⁰/₀-al az országos átlag fölött állt. A keresők közel 10⁰/₀-os emelkedése Szegeden mutatja a termelőerők fejlődése során a munkaalkalmak nagyarányú növekedését.

A népesség népgazdasági ágankénti megoszlásának vizsgálatakor egy igen fontos objektív körülményt kell figyelembe venni. A felszabadulás után Magyarországon több esetben — így például Szeged vonatkozásában 1950 és 1952-ben — területi, közigazgatási rendezésekre került sor. Ennek következtében — az 1949-es népszámlálás idején még Szegedhez tartozó — 9 község, település önállósult, és a város korábbi területe 816,0 km²-ről 1950-ben 161,6 km²-re, 1952-ben 109,4 km²-re csökkent. A népesség száma pedig 132 616-ról (1949) 90 978-ra (1950), illetve 86 640-re (1952).¹¹

A reform során a mezőgazdaságilag művelés alatt álló terület — 1949-ben 128 724 kat. hold — 1950-ben 23 547 kat. holdra, 1952-ben 14 923 kat. holdra csökkent.¹² Tehát 1949 és 1952 között Szeged lakosainak száma 45 976 fővel — akiknek túlnyomó többsége a mezőgazdaságban dolgozott —, mezőgazdasági területe pedig 113 801 kat. holddal, azaz 88,4⁰/₀-kal — csökkent. Természetesen ez a folyamat — figyelembe véve a népgazdaság egyéb ágaiban a felszabadulás után bekövetkezett jelentős változásokat is — objektíve alapvetően megváltoztatta Szeged gazdasági és a népesség népgazda-

sági ágankénti struktúráját. 1949-ben Szegeden a kereső és eltartott népesség 38,0⁰/₀-a a mezőgazdasághoz, 22,2⁰/₀-a az iparhoz, 39,8⁰/₀-a egyéb népgazdasági ágakhoz tartozott. 1960-ban a mezőgazdasági népesség már csak 7,1⁰/₀-ot tett ki, az ipari népesség 32,6⁰/₀-ot, egyéb népgazdasági ágak népessége 60,3⁰/₀-ot.¹³ Ebből mindenképp az következik, hogy Szeged jellege a felszabadulás előttihez viszonyítva — elsődlegesen a fenti ok miatt — megváltozott, Szeged elvesztette relatív mezőgazdasági népességtöbbségű jellemvonását, s átalakult *relatív iparforgalmú többségű* várossá. Levonhatjuk továbbá azt a következtetést is, hogy nagymértékben megnőtt az ipar és egyéb ágazatok jelentősége, mind a termelésben való részesedés, mind a foglalkoztatottságot tekintve, valamint az ipari termelőerők fejlesztésének szükségességét illetően is.

Ezeket a változásokat a beruházások csoportosításánál, a városgazdálkodásnál, a szociál-, egészségügyi és kultúrpolitikában messzemenően figyelembe kell vennünk. Tekintettel kell lennünk továbbá arra is, hogy az urbanizációs folyamat — amely egyébként világjelenség — az 1945 utáni időszakban intenzívebben hat, s ez a mi viszonyaink között az iparfejlesztési politikával, a mezőgazdaság gépesítésének és modernizálásának állandó növekedésével van elsődlegesen összefüggésben, tovább növeli a városi lakosság számát. Jellemző példa erre, hogy 1955—1957 között a Szegedre állandó jelleggel költözők száma 10 089 fő, 1959-ben 3598, 1960-ban 4556, 1962-ben 4236 fő. Ezt természetesen ellensúlyozzák az elköltözők, de a tendenciát ezek az adatok feltétlenül bizonyítják.¹⁴ Ez a jelenség magyarázható továbbá azzal is, hogy a felszabadulás utáni években végbement fejlődés alapján még inkább növekedett Szeged vonzási ereje, s az Alföld déli része, a Tisza-árok egy részének ipari, kereskedelmi, felvevőpiaci, kulturális, egészségügyi, művelődésügyi stb. regionális centrumává vált.

Szeged ipara a felszabadulás előtti helyzetéhez viszonyítva jelentősen fejlődött. Ebben a tekintetben lényeges változást mindenképp az üzemek államosítása jelentett, amely lehetővé tette a központi irányított, tervezésmódon alapuló termelés bevezetését és megszervezését. Az első 3 éves terv alatt az egyes üzemek bővítése és korszerűsítése állt a középpontban. Jelentős beruházások történtek — elsősorban új gépek beállításával — a Szegedi Lemezgyárban, az Új-szegedi Ládagyárban, a Délmagyarországi Cipőgyárban és más üzemekben. A terv-

időszak alatt létesült az *Egyenruhaiipari NV*, bővült a Szalámigyár termelése, amely az 5 hónapos időnyről 10 hónapos termelésre állt át. Közvetlen hatása az üzemi fejlesztésnek ekkor, hogy a nagyarányú szegedi munkanélküliséget jelentősen sikerült lecsökkenteni.¹⁵

Az első 5 éves terv idején kezdte meg a termelést az 57,7 millió forint beruházási értékkel létesített *Szegedi Textilművek*, amely ekkor közel 1200 munkást foglalkoztatott. Ugyancsak ebben a periódusban lép újra a *Szegedi Hűtőipari Vállalat* is.¹⁶ 1953 után — leszámítva néhány kisebb tanácsai vállalatot — új üzemek nem létesültek, s az iparfejlesztési politika üzembővítésekre korlátozódott. Később, 1957-től kezdődően az egyes üzemek, gyárak rekonstrukciója kezdődött meg, s a szegedi ipar fejlődése ezen a területen figyelhető meg.

A főváros ipari túlsúlyának csökkentését szolgáló határozatok megjelenése után, az 1960-as évtől kezdődően a budapesti vállalatok vidéki ipartelepítése került előtérbe.¹⁷ Ennek során létesült a *Kábelgyár* és a *Gumigyár*. A vidék iparosítása — egyes budapesti vállalatok vidékre telepítése — azonban a fenti irányelvek után is rendkívül vontatottan haladt. Ezt bizonyítja az, hogy 1960-ban az iparban foglalkoztatottak 43,7%-a dolgozott Budapesten, 1961-ben pedig 43,5%-a. Az ütem azonban a következő években fokozódott, s 1960—65 között az Alföldön 38%-kal, Dél-Dunántúlon 29%-kal, Budapesten csak 7%-kal nőtt az iparban dolgozók száma.¹⁸

A termelés bővülése: a foglalkoztatottság növelése, a termelékenység emelkedése, az üzemi rekonstrukciók, az új gyárak létesítése alapján és az ipar általános fejlődése, nem változtatott Szeged, illetve Csongrád megye ágazati szerkezetén, struktúráján. Változatlanul a *könnyűipar túlsúlya a jellemző*, amely, ha figyelembe vesszük a természeti adottságokat, a nyersanyag- és energiaforrásokat — bizonyos mértékben értendő is. Szegeden és a megyében a nehézipar fejlődése ellenére változatlanul a textilipar, a ruházati ipar, az élelmiszeripar és a faipar dominál. Szeged, illetve a megye ipari termelésének az országos termelésben való részesedése egyes termékfajták tekintetében szintén ezt mutatják. Így például az országos termelésnek len-, kenderszövetből a 28%-át, munkaruhából 20%-át, zsák és zsákszövetből 20%-át, kenderkötél és zsinemből 51%-át, szalámiból 45%-át, fűszerpaprika-őrleményből 53%-át, konyhabútorból 26%-át a szegedi, illetve a megyei ipar adja.

Szegeden és a megyében 1930-ban a

foglalkoztatottak 17%-a, 1962-ben 20%-a dolgozott a nehéziparban, könnyűiparban pedig 1930-ban 62%-a, 1962-ben 66%-a. Országos viszonylatban ez az arány 1962-ben a következő: 60%-a a nehéziparban, 32%-a a könnyűiparban. Az ettől erősen eltérő könnyűipari struktúra azt eredményezi, hogy az iparfejlődés üteme az országosnál Szegeden és a megyében jóval lassúbb. Míg a termelés volumene 1961-ben országosan 97%-kal múlta felül az 1952. évit, addig Szegeden, illetve a megyében csak 76%-os volt a növekedés. A könnyűipari jelleg egyben meghatározza a kereseti lehetőségeket, és így ez Szegeden több mint 200 forinttal elmarad az országos átlagtól, amely természetesen az ipari munkásság életkörülményeit jelentősen befolyásolja.¹⁹

Lehetőségként több esetben felmerült a vegyipar és a gyógyszeripar telepítése, amelyhez Szegeden a feltételek kedvezőeknek látszanak és ami komolyabban hozzájárulhatna az ipari struktúra változásához, azonban ezek mindeddig csak a tervezés stádiumáig jutottak el. 1965—66-tól kezdődően jelentős mértékben megnövekedett Szegeden és a megyében a földgáz- és kőolajkutatás, amely jelenleg már a kitermelés szakaszában van, és perspektivikusan — a jelek szerint — igen komoly lehetőségeket rejt magában, s hozzájárulhat a szegedi ipar szerkezetének megváltozásához.

Bár mint láttuk, Szeged és a megye könnyűipari jellege nem változott meg alapvetően, a fejlődés mégis jelentős. A szocialista iparosítási politika megvalósítása során új iparágak, illetve szakmák alakultak ki, amelyek befolyásolták a munkásság szakmai összetételének alakulását. Említsre méltó itt a kazánkovács szakma, a pamutipar, amelyek teljesen új iparágak, a ruházati ipar, amely gyáripari jellegűvé vált a *Szegedi Ruhagyár*, valamint a *Szőrme- és Bőrruhagyár* létesítésével, a cipőipar, amelynek munkássága megőrződött, s a szolgáltató iparágak közül a gépkocsijavító ipar. Gyáripari jellegűvé vált továbbá a paprikafeldolgozás, amely általában 1200, főidényben 1800 főt foglalkoztat, végül a bútór- és seprűgyártás. Mindezek hozzájárultak az ipari munkásság koncentrációjának fokozódásához.

A felszabadulás óta eltelt időben lényeges változások következtek be Szegeden is a *kisiparosság*, illetve a *kisipari munkásság* helyzetében. A szocialista iparosítási politika, a gyáripari fejlesztése, a kisipari termelőszövetkezeti mozgalom eredményeként a kisiparosok többsége a szövetkezés útját választotta.

1960 végén a Szegeden működő 27 ktsz termelői létszáma 2514 fő volt. Az önálló kisiparosok száma 1960 közepén 1345 fő, akik 216 szakmunkást és segédmunkást, valamint 226 kisipari tanulót foglalkoztattak.²⁰ Az elmondottakon túl rá kell mutatnunk arra is, hogy az iparban, a szocialista termelési viszonyok — 1949—50-es években döntő mértékű — kialakulása következtében Szegeden és a megyében az ipar szektorok szerinti megoszlása a foglalkoztatott létszám alapján számítva — 1961-ben a következő: a minisztériumi ipar 74,2%, a tanács helyiipar 8,7% (állami ipar együtt 82,9%), szövetkezeti ipar 11,9% (szocialista ipar együtt 94,8%), magán kisipar 5,2%.²¹

A gazdasági alap fejlődésével párhuzamosan jelentős változások következtek be a szegedi munkásságban is. Mindenekelőtt számbeli gyarapodása figyelemre méltó. 1958-ban az állami ipar 17 800 főt, 1961-ben 21 000 főt, 1962-ben 22 091 főt foglalkoztatott. Az 1962-es 22 091 fős létszámon belül a munkások száma 17 839 fő.²² Ha ehhez hozzászámítjuk a több mint 2700 főnyi, ktsz-ekben és önálló kisiparosoknál dolgozó munkásokat (összesen 20 539 fő), akkor megállapíthatjuk, hogy Szegeden az 1939. évi 11 163 fős munkáslétszámhoz viszonyítva 1962-re az ipari munkásság 9373 fővel — azaz 84%-kal — nőtt.

Az ipari struktúra jellegzetességének megfelelő a foglalkoztatottak iparcsoportok szerinti megoszlása is. Szegeden az 1962-ben foglalkoztatott 22 091 fő közül a könnyűiparban dolgozott 14 858 fő — 67% —, az élelmiszer-, ital- és dohányiparban 4075 fő — 18,4% —, a nehéziparban 3158 fő — 14,2%. A könnyűiparon belül a textiliparban 47,6% (7083 fő), a ruházati iparban 25,4% (3775 fő), a faiparban 20,5% (3049 fő).²³

A munkásság strukturális változásának rendkívül pozitív jelensége a szak-képzett munkások számának jelentős növekedése. A fejlődés során Szeged iparában a szakmunkások száma az 1949-es 4078 főről 1960-ra 6091 főre, az építőiparban pedig 575 főről 966 főre emelkedett. Még szembetűnőbb ez a jelenség, ha néhány, Szeged viszonylatában elsődleges jelentőségű iparágat vizsgálunk. Ebben a tekintetben a legnagyobb változás a len-, kender-, juteiparban ment végbe. Mint fentebb láttuk, a felszabadulás előtt ezen iparágon belül 8,06% a szakmunkások aránya, 1960-ban már 31,4%. A pamutiparban a szakmunkások aránya 35,6%. A hús-, baromfi- és tojásfeldolgozó iparon belül a szakképzett munkások az összes munkások 41,5%-át adják. A bőr-, szőrmeruházati iparban

a szakmunkások aránya 50,1%. A textilruházati iparban — amely 1960-ban közel 2000 főt foglalkoztatott — a szakmunkások az összes munkások 70,1%-át tették ki. Az építőiparban 1960-ban 1846 kereső fizikai dolgozót tartottak nyilván, akiknek 52,3%-a volt szakmunkás.²⁴

A strukturális változások során pozitív eltolódás figyelhető meg a nők foglalkoztatásában is. Bár Szegeden a népességben belül a nők százalékos aránya relatíve csökkent — 1949-ben 53,8%, 1960-ban 52,9% —, a munkában való részesedésük növekedett. 1949-ben a kereső férfiak az összes keresők 62,9%-át adták, a nők 37,1%-át. 1960-ban viszont a férfiak 56%-a, a nők 44%-a minősült keresőnek, tehát a nőknél közel 7%-os a növekedés. Ez azt jelenti, hogy 1949—1960 között 10 000 új női munkaerő lépett munkába Szegeden. A változást még inkább tudjuk érzékelni, ha a kereső nők arányát az összes nők számához viszonyítva vizsgáljuk. 1949-ben a kereső nők Szegeden az összes nők 35,2%-át, 1960-ban 50,3%-át adták. Ugyanakkor országos viszonylatban ez az arány 30,1%, illetve 36,3%.²⁵

A munkásság struktúrájában végbenem pozitív változások egyéb tényezők mellett komolyan éreztetik hatásukat a termelésben, a dolgozók munkához való viszonyában. Így például a második 3 éves terv befejezésekor, 1960-ban, a szocialista ipar Szegeden 1957-hez viszonyítva 34,7%-al termelt többet. A termelékenység 15,1%-al nőtt, ezen belül a legmagasabb a minisztériumi iparé 16,1%-kal. 1959-től kezdődően az MSZMP VII. kongresszusa irányelveinek megvalósítása eredményeként Szeged iparban: „Mindinkább háttérbe szorult a mennyiségi szemlélet, több gondot fordítottak üzemink a termelékenységre, a gazdaságosságra, az egyenletes termelésre. Javult a műszaki vezetés színvonala, több üzemben komoly szervezési és műszaki intézkedések kerültek megvalósításra” — olvashatjuk az egyik jelentésben.²⁶

Természetesen Szegeden a felszabadulás óta lényeges változások következtek be a mezőgazdaságban is, ahol döntő mértékben uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, emelkedett a termelékenység, s a termelőszövetkezetekben nőtt a termelés intenzív jellege. Jelentős a fejlődés továbbá a tömegek kulturális, szociális, egészségügyi helyzetében. A dolgozók társadalmi létének megvalósítása eredményeként megfigyelhető a tudat formálódása is, amely a marxista—leninista világnézet terhodításában jut kifejeződésre.

Bár a szegedi ipar és munkásság strukturális változásának csak néhány — általunk fontosnak tartott — jellemvonását emeltük ki, úgy gondoljuk, hogy

ezek kellően érzékeltetik a felszabadulás után a termelési mód és a társadalom egy-egy területén Szegeden is végbe ment forradalmi folyamatokat.

¹ Dr. Balogh József: *A VI. Nemzetközi Szociológiai Kongresszusról*. Tájékoztató. Kiadja: A Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztálya. 1967. I. sz.

² *Asznovü naucsnovo kommunizma*. Moszkva, 1966. Ismerteti: dr. Vályi-Nagy József: *A szovjet tudósok kollektívájának értékes munkája*. Tájékoztató. 1967. 4. sz.

³ Kossuth Kiadó. 1961.

⁴ Valóság. 1964. 5. sz.

⁵ Akadémiai Kiadó. 1966.

⁶ Tájékoztató. 1967. 1. sz.

⁷ Idézi: *Vármegyei szociográfikák. Csongrád vármegye*. Bp. 1938. Szeged rész. 27.

⁸ *Magyar statisztikai Zsebkönyv*. XII. évf. 1943. Bp. 1944. 141.

⁹ *Stud.* 1941. aug. 1. Idézi: Betend I.—Ránki Gy.: *Magyarország gyáripara a II. világháború előtt és a háború időszakában*. (1933—1944). Akadémiai Kiadó. 1958. 252.

¹⁰ KSH. *Az 1960. évi népszámlálás*. 3. u. Bp. 1962. 52.

¹¹ KSH. *Szeged város igazgatósága. Szeged város fontosabb statisztikai adatai 1952—1955*. Szeged, 1956. 5.

¹² *Ul.*: 93. o.

¹³ KSH. *Az 1949. évi népszámlálás*. 7. Bp. 1950. 269., illetve: KSH. *Az 1960. évi népszámlálás*. 3. u. 1962. 234—235.

¹⁴ *Vidéki városaink*. Bp. 1961. 129., illetve:

KSH. *Magyar Statisztikai Zsebkönyv*. 1961. 195.; 1962. 197.; 1963. 197.

¹⁵ *SZOT Levéltár. Csanád—Csongrád megyei SZMT-iratok*. 1949/3. 1949. V. 27-i jkv. 2., illetve *ui.*: 1949/14.

¹⁶ KSH. *Statisztikai Evkönyv*. 1949—1955. Bp. 1957. 49—50. o.

¹⁷ Klonkai L. *Az iparfejlődés egyes kérdései Csongrád megyében és Szegeden*. = *Megeyi és Városi Statisztikai Értesítő*. Szeged. 1963. 573—574.

¹⁸ Horváth T.: *A megyék és nagyvárosok helyzetéről*. = *Megeyi és Városi Statisztikai Értesítő*. Szeged. 1963. 213., illetve *Népszabadság*. 1967. VI. 9.

¹⁹ Klonkai L.: I. m. 576—577.

²⁰ *MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Archivuma*. 2. F. 4. 6. e. 1961. V. 24-i jkv., illetve: *ui.* 2. F. 1. 6. e. 1960. VI. 28-i jkv.

²¹ Horváth T.: I. m. 213.

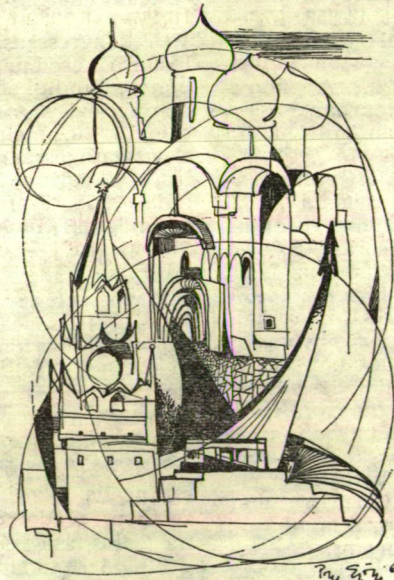
²² KSH. *Magyarország a szocializmus építésének útján*. Bp. 1960. 38., illetve: *Magyar Statisztikai Zsebkönyv*. 1963. 198., illetve: *Statisztikai Evkönyv* 1962. Bp. 1963. 126.

²³ *Statisztikai Evkönyv* 1962. Bp. 1963. 126—127.

²⁴ KSH. *Az 1960. évi népszámlálás*. 3. u. Bp. 1962. 246—247., illetve: 53.

²⁵ *Ul.*: 48., 52., 27.

²⁶ *MSZMP Csm. B. Arch.* 2. F. 2. 6. e. 1961. III. 1. jkv.

Papp György rajza